

Marek Stępień

Działania Konferencji Episkopatu Polski podejmowane w związku z dekretem Rady Państwa PRL z dnia 9 lutego 1953 r. o obsadzaniu duchownych stanowisk kościelnych

Warszawskie Studia Pastoralne 19, 189-214

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. MAREK STĘPIEŃ
WYDZIAŁ PRAWA KANONICZNEGO UKSW

**DZIAŁANIA KONFERENCJI EPISKOPATU
POLSKI PODEJMOWANE W ZWIĄZKU
Z DEKRETEM RADY PAŃSTWA PRL
Z DNIA 9 LUTEGO 1953 R. O OBSADZANIU
DUCHOWNYCH STANOWISK KOŚCIELNYCH**

*Polish Episcopal Conference's action taken in connection
with the Decree of the State Council of the People's
Republic of Poland of 9 February 1953 on appointing
to clerical positions in the Church.*

Wstęp

Po drugiej wojnie światowej władzę w Polsce objęli komuniści, których działania zmierzały do szybkiego wprowadzenia w życie zasad filozofii marksistowskiej, m.in. poprzez ograniczenie, a później uniemożliwienie funkcjonowania opozycji. Na froncie walki ideologicznej znalazł się także Kościół katolicki, którego działalność była uważana przez władze państwowe za poważną przeszkodę w osiągnięciu postawionych celów. Duszpasterska działalność Kościoła w Polsce była w tym czasie znacznie utrudniona, a w wielu wypadkach wręcz niemożliwa.

Z punktu widzenia powszechnego prawa kościelnego do końca lat sześćdziesiątych ubiegłego wieku Konferencja Episkopatu Polski formalnie nie istniała. Dopiero Sobór Watykański II stworzył prawne podstawy do utworzenia narodowych konferencji biskupów, w tym także Konferencji Episkopatu Polski. Mimo tych uwarunkowań prawnych, biskupi polscy już od czasu odzyskania niepodległości przez Polskę w 1918 r. regularnie spotykali się na nieformalnych zebraniach¹. Od zakończenia drugiej wojny światowej do końca 1952 r. odbyły się 34 plenarne konferencje biskupów polskich².

W końcu 1947 r. Episkopat Polski wezwał wiernych do przeciwstawienia się kampanii ateistycznej³. W kwietniu 1950 r. władze państwowe doprowadziły do przyjęcia przez Sejm ustawy o zmianie organizacji naczelných władz państwowych w zakresie gospodarki komunalnej i administracji publicznej. Na mocy tego aktu prawnego utworzono Urząd do Spraw Wyznań. Do kompetencji tej instytucji należały sprawy stosunku Państwa do wyznań religijnych, w tym do Kościoła katolickiego.

¹ S. Wilk, *Episkopat Kościoła katolickiego w Polsce w latach 1918-1939*, Lublin 1992, s. 115. Jak podaje H. Karbownik, w okresie międzywojennym odbyło się około trzydzieści konferencji biskupów polskich. H. Karbownik, *Wkład abpa Antoniego Nowowiejskiego w prace konferencji biskupów polskich w latach 1906-1939*, w: Arcybiskup Antoni Julian Nowowiejski (1908-1941). W pięćdziesiątą rocznicę męczeńskiej śmierci, red. A. Suski, W. Góralski, T. Żebrowski, Płock 1991, s. 236. Zob. E. Sztarfrowski, *Kolegialne działanie biskupów na tle Vaticanum II*, Warszawa 1975, s. 176.

² Uchwały Konferencji Plenarnych Episkopatu Polski 1946–1989. Wykaz Konferencji Plenarnych Episkopatu Polski. Archiwum Konferencji Episkopatu Polski – adres: Skwer Ks. Kard. S. Wyszyńskiego 6, 01-015 Warszawa (skrót: AKEP), sygn. Archiwum 1945-1969 (skrót: I) 0130/III, poz. VI 1-2.

³ G. Feliciani, *Le Conferenze Episcopali*, Bolgna 1974, s. 273-274.

go⁴. Narzędziem władz komunistycznych w walce z Kościołem katolickim w Polsce stał się też dekret Rady Państwa PRL z dnia 9 lutego 1953 r. o obsadzaniu duchownych stanowisk kościelnych⁵.

Celem artykułu jest przedstawienie działań podejmowanych przez Konferencję Episkopatu Polski w związku z przygotowaniem, wprowadzeniem w życie i wykonywaniem norm zawartych w dekreście Rady Państwa z lutego 1953 r.

Działania represyjne władz państwowych wobec Kościoła katolickiego w drugiej połowie 1952 r.

Znaczne nasilenie działań restrykcyjnych władz państwowych wobec Kościoła katolickiego w Polsce nastąpiło jesienią 1952 r. Stanisław Adamski, biskup katowicki, w końcu października 1952 r. zwrócił się w liście do rodziców dzieci w wieku szkolnym z apelem, aby kierowali skargi do organów państwa z powodu braku możliwości nauczania religii w szkołach. Taka postawa, zdaniem biskupa, była zgodna z obowiązującym prawem, jak też z Porozumieniem zawartym między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Episkopatem Polski⁶. Bi-

⁴ Art. 4, ust. 1-4 ustawy z dnia 19 kwietnia 1950 r. o zmianie organizacji naczelných władz państwowych w zakresie gospodarki komunalnej i administracji publicznej, w: Dz. U. 1950, Nr 19, poz. 156. Zob. Notatka bpa Z. Choromańskiego. Konferencja Episkopatu Polski. Warszawa, 1966 r. AKEP, sygn. I 013, s. 3.

⁵ Dekret Rady Państwa z dnia 9 lutego 1953 r. o obsadzaniu duchownych stanowisk kościelnych, w: Dz. U. 1953, Nr 10, poz. 32.

⁶ Zob. Porozumienie zawarte między przedstawicielami Rządu R.P. i Episkopatu Polskiego. Warszawa, 14-04-1950 (uwierzytelniona kopia). AKEP, sygn. I 0304/I, s. 1-3. Zob. Porozumienie zawarte między przedsta-

skup wezwał rodziców, by w swoich petycjach domagali się przywrócenia nauki religii w szkołach i zapewnienia, że w przyszłości nauczycielom nie będą stwarzane trudności w jej nauczaniu⁷. Orędzie miało być odczytane wiernym w czasie wszystkich nabożeństw w dniu Wszystkich Świętych i w niedzielę 2 listopada. Księży w parafiach zobowiązano do powołania komisji, które zbierałyby i weryfikowały podpisy rodziców pod petycją. Protokoły z prac komisji miały być przesłane do dziekanów najpóźniej do 4 listopada. Biskup Adamski w specjalnym *Okólniku* wyjaśnił duchowieństwu diecezji katowickiej cele i motyw swego działania⁸.

Reakcja władz komunistycznych była bardzo szybka i zdecydowana. Wieczorem w dniu 4 listopada Antoni Bida, dyrektor Urzędu do Spraw Wyznań, w rozmowie z biskupem Zygmuntem Choromańskim, sekretarzem Episkopatu oświadczył, że władze państwowe uważają wystąpienie biskupa Adamskiego za antypaństwowe i skierowane przeciw Rządowi. Władze postanowiły pociągnąć winnych do odpowiedzialności i zażądały od Episkopatu natychmiastowego „zdjęcia z urzę-

wicielami Rządu Rzeczypospolitej Polskiej i Episkopatu Polski w dniu 14 kwietnia 1950 r., w: Listy Pasterskie Episkopatu Polski 1945-2000. Aneks, Michalineum 2003, s. 2147-2150.

⁷ Orędzie. Bp Stanisław Adamski do Rodziców. Katowice, 27-10-1952 (uwierzytelniony odpis). AKEP, sygn. I 101, s. 1-2. Por. pkt 10, Porozumienie zawarte między przedstawicielami Rządu R.P. i Episkopatu Polskiego. Warszawa, 14-04-1950 (uwierzytelniona kopia). AKEP, sygn. I 0304/I, s. 2.

⁸ Rozporządzenie bpa Stanisława Adamskiego. Katowice, 27-10-1952 (uwierzytelniony odpis). AKEP, sygn. I 101. Okólnik do Wielebnego Duchowieństwa Diecezji Katowickiej bpa Stanisława Adamskiego, Biskupa Katowickiego. Katowice, 27-10-1952. (V Sz-3892/52) (uwierzytelniony odpis). AKEP, sygn. I 101. Do Orędzia, Rozporządzenia i Okólnika dołączony był wzór petycji i treść ogłoszeń, jakie miały być podane z ambony. Por. Ogłoszenia z ambony. Wzór Petycji. AKEP, sygn. I 101.

dów kościelnych kierownictwa Kurii Katowickiej”⁹. Już w dniu 7 listopada 1952 r. w godzinach porannych do kurii diecezji katowickiej przybyli trzej funkcjonariusze Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego, którzy przedłożyli dekret Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym, na którego mocy postanowiono niezwłocznie wysiedlić z terenu województwa katowickiego biskupów Stanisława Adamskiego i Juliusza Bieńka. Funkcjonariusze oświadczyli, że wysiedleni biskupi nie będą mogli sprawować żadnych funkcji administracyjnych i duszpasterskich w diecezji katowickiej¹⁰. W efekcie biskupów Stanisława Adamskiego i Juliusza Bieńka przymusowo wysiedlono z terenu województwa katowickiego na okres 5 lat, a biskupa Herberta Bednorza aresztowano¹¹.

⁹ Notatka bpa Choromańskiego z rozmowy telefonicznej przeprowadzonej z A. Bidą w dniu 3 listopada 1952 r. AKEP, sygn. I 101. Rozmowy z Rządem. Warszawa, 04-11-1952 (zgodność potwierdzona przez bpa Z. Choromańskiego). AKEP, sygn. I 101, s 1, 3-4. Biskup Z. Choromański, odpowiadając na zarzuty dyrektora A. Bidy, kategorycznie stwierdził, że *Orędzie* biskupa Adamskiego jest oparte na faktach i nie ma w nim nic nielegalnego i antypaństwowego. Sekretarz Episkopatu podkreślił, że w wielu szkołach diecezji katowickiej nie ma nauczania religii, a tego wymaga prawo: Boże, rodziców, dzieci i państwowe, a przedstawiana przez A. Bidę argumentacja jest niecisła i niepoparta żadnymi faktami. Na zakończenie rozmowy biskup wyraził zdziwienie, że Rząd postuluje „usunięcie kierownictwa Kurii Katowickiej”, skoro państwo uznaje strukturę Kościoła, to jest bezsporne, że takiego prawa usunięcia biskupa nie ma ks. Prymas ani Episkopat, a jedynie Ojciec Święty. Tamże, s. 1-2, 4-5.

¹⁰ Pismo. Ks. Józef Kurpas – notariusz, ks. Sylwester Dureczok – referent, ks. Romuald Rak – notariusz do Prześwietej Kapituły Katedralnej. Katowice, 07-11-1952 (uwierzytelniony odpis). AKEP, sygn. I 101.

¹¹ Uchwały Konferencji Plenarnych Episkopatu Polski 1946–1989. Teksty uchwał Konferencji Plenarnych Episkopatu według działów. AKEP, sygn. I 0130/III, poz. III 18/11.

Biskupi polscy zebrani w Warszawie na 33. konferencji plenarnej w dniu 18 listopada 1952 r. jednogłośnie uchwalili memorandum protestacyjne skierowane do Prezydenta PRL¹². W dokumencie stwierdzono, że wydanie przez biskupa Adamskiego orędzia do rodziców było uzasadnione, gdyż wcześniejsze wnoszenie tej sprawy na forum Komisji Mieszanej, do Prezydenta, Ministra Oświaty i do Urzędu do Spraw Wyznań pozostawało bez odpowiedzi¹³. Biskupi odwołali się do Porozumienia zawartego między Episkopatem Polski a Rządem Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 14 kwietnia 1950 r., w którym władze zobowiązały się, że religia w szkołach nie będzie „uszczuplana”¹⁴. Biskupi zwrócili się do Prezydenta PRL z prośbą o odwołanie zarządzeń dotyczących biskupów ze Śląska i przekazanie sprawy nauki religii do Komisji Mieszanej w celu jej załatwienia¹⁵. Na tym samym posiedzeniu Episkopat

¹² Tekst *Memorandum* podpisało 4 arcybiskupów metropolitów, 12 biskupów ordynariuszy, 6 ordynariuszy, którzy nie byli biskupami, i sekretarz Episkopatu: Memorandum. Biskupi do Prezydenta Bolesława Bieruta. Warszawa, 18-11-1952 (uwierzytelniony odpis). AKEP, sygn. I 101.

¹³ Tamże, s. 1.

¹⁴ Porozumienie zawarte między przedstawicielami Rządu R.P. i Episkopatu Polskiego. Warszawa, 14-04-1950 (uwierzytelniona kopia). AKEP, sygn. I 0304/I, s. 1-3. Zob. Porozumienie zawarte między przedstawicielami Rządu Rzeczypospolitej Polskiej Episkopatu Polski, w dniu kwietnia 1950 r., w: Listy Pastorskie Episkopatu Polski 1945-2000. Aneks, Michaliniem 2003, s. 2147-2150. Memorandum. Biskupi do Prezydenta Bolesława Bieruta. Warszawa, 18-11-1952 (uwierzytelniony odpis). AKEP, sygn. I 101, s. 1.

¹⁵ Memorandum. Biskupi do Prezydenta Bolesława Bieruta. Warszawa, 18-11-1952 (uwierzytelniony odpis). AKEP, sygn. I 101, s. 2. W końcowej części *Memorandum* biskupi stwierdzili: „Odpieramy zarzut, jakoby Episkopat Polski dążył do zerwania Porozumienia. (...) Odpieramy zarzut, jakoby tzw. „Kierownictwo Episkopatu” uprawiało dwulicową politykę skierowaną przeciw Frontowi Narodowemu. (...) Odpieramy zarzut, jako-

przyjął też Oświadczenie skierowane do Rządu PRL, w którym stwierdzono, że „obowiązkiem Biskupów jest czuwanie nad religijnym wychowaniem młodzieży katolickiej. Wyrazem tego stanowiska jest Porozumienie gwarantujące, między innymi, naukę religii. Żaden Biskup nie może nie stanąć w obrobie religii w szkole”¹⁶. Podejmowane przez biskupów działania nie odniosły jednak żadnych skutków.

W dniu 29 listopada 1952 r. w obecności Antoniego Bidy, dyrektora Urzędu do Spraw Wyznań, Franciszek Mazur, wicemarszałek Sejmu zakomunikował biskupowi Antoniemu Baraniakowi, przedstawicielowi Episkopatu Polski, że organy bezpieczeństwa wykryły w kurii krakowskiej „sprawy bardzo poważne”, w czego efekcie zostali zatrzymani współpracownicy kurii. Wicemarszałek dodał, że „Rząd stosując te wszystkie środki w Krakowie, ma jedynie na celu ochronę bezpieczeń-

by Biskupi Polscy uprawiali dywersję wewnętrzną, godzącą w sytuację gospodarczą, czy na Śląsku, czy w Polsce całej. (...) Stanowczo odpieramy zarzut, jakoby Episkopat Polski działał kierowany wrogimi rzekomo Polsce instrukcjami z Watykanu, lub też pod wpływem wywiadu zagranicznego” (...) Episkopat Polski wnosi poważne zastrzeżenia przeciwko stosowanej tak często metodzie pogroźek, gdyż nie są one środkiem do rozwiązywania trudności, ani też nie mogą układać w godny sposób stosunku władzy państwowej do obywateli”. Tamże, s. 2-3.

¹⁶ Oświadczenie Episkopatu złożone Rządowi w dniu 18 listopada 1952 r. przez sekretarza Episkopatu. (uwierzytelniony odpis). AKEP, sygn. I 101. Biskup Zygmunt Choromański, sekretarz Episkopatu jeszcze w tym samym dniu chciał wręczyć posłowi Franciszkowi Mazurowi, członkowi Komisji Mieszanej Rządu i Episkopatu Oświadczenie Episkopatu, ten jednak odmówił przyjęcia dokumentu. Uchwały Konferencji Plenarnych Episkopatu Polski 1946–1989. Teksty uchwał Konferencji Plenarnych Episkopatu według działów. AKEP, sygn. I 0130/III, poz. III 18/12. Uchwały Konferencji Plenarnych Episkopatu Polski 1946–1989. Wykaz Konferencji Plenarnych Episkopatu Polski. AKEP, sygn. I 0130/III, poz. VI 2.

stwa Państwa i jest zainteresowany tym, aby do ostatecznego wyjaśnienia tej sprawy możliwie jak najlepiej funkcjonowało kierownictwo archidiecezji”¹⁷. Kilka dni później minister Edward Ochab oświadczył biskupowi Michałowi Klepaczowi, że wykryto „afery szpiegowska i walutową w Krakowie”, a obaj biskupi z Krakowa rzekomo wiedzieli o „akcji księży”¹⁸. W trakcie rozmowy minister Ochab stwierdził, że „ks. bpa Baziaka nie będzie w Krakowie”, na co biskup Klepacz odpowiedział: „To Pan już przesądza o tym, co jest w Krakowie. To jeszcze gorzej niż w Katowicach. To znaczy, że macie ukartowane...”¹⁹. Następnego dnia generał poinformował biskupa Klepacza, że w Krakowie sprawa zmieniła się, gdyż ustalono, że „biskupi są zaangażowani w akcję szpiegowską”²⁰. W trakcie spotkania minister przedstawił stanowisko, które bardzo dobrze charakteryzuje postawę ówczesnych władz komunistycznych w stosunku do Kościoła katolickiego: „Ks. Prymas został kardynałem. To nam nie przeszkadza, tylko zastrzegam się, że wtrącanie się Watykanu do Episkopatu nie może mieć miejsca, nawet konsekracja Bpa. Nie chcemy mieć nic wspólnego z Watykanem. Jeśli Episkopat chce mieć kontakty z Watykanem, to będzie miał do czynienia z naszym wrogiem”²¹.

W podjęciu działań represyjnych wobec biskupów ze Śląska za podstawę prawną podano dekret Komisji Specjalnej do

¹⁷ Notatka bpa Antoniego Baraniaka z dnia 29 listopada 1952 r. AKEP, sygn. I 101.

¹⁸ Rozmowy z Rządem. Bp Klepacz – Min. Ochab. Warszawa, 04-12-1952. AKEP, sygn. I 101, s. 1.

¹⁹ Tamże, s. 3.

²⁰ Rozmowy z Rządem. Bp Klepacz – Min. Ochab. Warszawa, 05-12-1952. AKEP, sygn. I 101, s. 1.

²¹ Tamże s. 4.

Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym, co ewidentnie nie miało związku ze stanem faktycznym. Wydaje się, że wydarzenia, które miały miejsce w Katowicach i Krakowie, skłoniły władze państwowe do podjęcia decyzji o pilnym przyjęciu przepisów prawnych, które dotyczyłyby obsadzania duchownych stanowisk kościelnych i stałyby się wygodnym instrumentem do prowadzenia walki z Kościołem katolickim w Polsce.

Dekret Rady Państwa i zarządzenie wykonawcze

Rada Państwa Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej 9 lutego 1953 r. wydała dekret o obsadzaniu duchownych stanowisk kościelnych²², a 5 maja 1953 r. Prezes Rady Ministrów, wykonując delegację art. 7 dekretu, wydał Zarządzenie Nr 61 w sprawie wykonania dekretu o obsadzaniu duchownych stanowisk kościelnych²³.

Treść aktów prawnych

W art. 1 dekretu stwierdzono, że duchowne stanowiska kościelne mogą zajmować tylko obywatele polscy. W następnych dwóch artykułach określono tryb tworzenia, przekształcania i znoszenia duchownych stanowisk kościelnych oraz możliwości zmiany zakresu ich działania, jak też obejmowania przez

²² Dekret Rady Państwa z dnia 9 lutego 1953 r. o obsadzaniu duchownych stanowisk kościelnych, w: Dz. U. 1953, Nr 10, poz. 32.

²³ Zarządzenie Nr 61 Prezesa Rady Ministrów z dnia 5 maja 1953 r. w sprawie wykonania dekretu o obsadzaniu duchownych stanowisk kościelnych, w: M.P. 1953, Nr 43, poz. 522.

duchownych stanowisk kościelnych, zwalniania z nich lub przenoszenia na inne. Według przepisów, wszystkie te działania wymagały uprzedniej zgody właściwych organów państwowych²⁴: Prezydium Rządu – w przypadku ordynariuszy diecezji i sufraganów, oraz terytorialnie właściwe prezydya wojewódzkich rad narodowych²⁵. Zgodnie z art. 5 dekretu, zobowiązano osoby zajmujące duchowne stanowiska kościelne do składania w Urzędzie do Spraw Wyznań lub w odpowiednich prezdydiach wojewódzkich rad narodowych ślubowania na wierność Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej²⁶. Za „uprawianie przez osobę piastującą duchowne stanowisko kościelne działalności sprzecznej z prawem i porządkiem publicznym bądź popieranie lub osłanianie takiej działalności” groziło „usunięcie tej osoby z zajmowanego stanowiska przez zwierzchni organ kościelny samoistnie lub na żądanie organów państwowych”²⁷.

Zarządzenie Nr 61 Prezesa Rady Ministrów z dnia 5 maja 1953 r. w sprawie wykonania dekretu o obsadzaniu duchownych stanowisk kościelnych zostało podzielone na sześć części²⁸. Terminem „duchowne stanowiska kościelne” określono „wszystkie stanowiska kościelne – stałe i tymczasowe, jak

²⁴ Art. 2-3, Dekret Rady Państwa z dnia 9 lutego 1953 r. o obsadzaniu duchownych stanowisk kościelnych, w: Dz. U. 1953, Nr 10, poz. 32.

²⁵ Art. 4, tamże.

²⁶ Art. 5, tamże.

²⁷ Art. 6, tamże.

²⁸ Zarządzenie Nr 61 Prezesa Rady Ministrów z dnia 5 maja 1953 r. w sprawie wykonania dekretu o obsadzaniu duchownych stanowisk kościelnych, w: M.P. 1953, Nr 43, poz. 522. Oto tytuły tych części: „Przepisy ogólne”, „Wnioski w sprawie tworzenia, przekształcania i znoszenia oraz zmiany zakresu działania duchownych stanowisk kościelnych”, „Wnioski w sprawie objęcia duchownego stanowiska kościelnego”, „Ślubowanie”, „Decyzje i odwołania”, „Przepisy końcowe”. Tamże.

również pomocnicze lub zastępcze²⁹. Osoby zajmujące duchowne stanowiska kościelne zobligowano do składania władzom państwowym kwestionariusza personalnego, życiorysu oraz ślubowania „na wierność Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej”³⁰. Tworzenie nowych stanowisk kościelnych, ich przekształcanie i znoszenie oraz zmiany ich przedmiotowego lub terytorialnego zakresu działania wymagały uzyskania uprzedniej zgody władz państwowych³¹.

Urząd do Spraw Wyznań oraz wojewódzkie rady narodowe, przed podjęciem decyzji, mogły wymagać wyjaśnień i materiałów od odpowiednich kurii lub osób mających objąć dane stanowiska kościelne³². W przypadku „działalności sprzecznej z prawem i porządkiem publicznym bądź popieranie lub osłanianie takiej działalności”³³ prezydium wojewódzkiej rady narodowej lub Urząd do Spraw Wyznań żądały od władz kościelnych usunięcia duchownego z zajmowanego stanowiska³⁴. W trybie odwoławczym od decyzji wojewódzkiej rady narodowej ordynariusze lub zainteresowane osoby były uprawnione do zwracania się do Urzędu do Spraw Wyznań, którego decyzja była ostateczna³⁵.

²⁹ § 2, tamże.

³⁰ § 5, 9-10, tamże.

³¹ § 6, ust. 1-2, tamże.

³² § 11, tamże.

³³ Art. 6, Dekret Rady Państwa z dnia 9 lutego 1953 r. o obsadzeniu duchownych stanowisk kościelnych, w: Dz. U. 1953, Nr 10, poz. 32.

³⁴ § 12, Zarządzenie Nr 61 Prezesa Rady Ministrów z dnia 5 maja 1953 r. w sprawie wykonania dekretu o obsadzeniu duchownych stanowisk kościelnych, w: M.P. 1953, Nr 43, poz. 522.

³⁵ § 13, tamże.

Główne cele wydania dekretu

Cele wydania dekretu określono w § 1 Zarządzenia Nr 61 Prezesa Rady Ministrów z dnia 5 maja 1953 r. w sprawie wykonania dekretu o obsadzaniu duchownych stanowisk kościelnych. Stwierdzono, że dekret zabezpieczy, „aby osoby zajmujące duchowne stanowiska kościelne spełniały swe funkcje zgodnie z zasadami i wymaganiami Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej”³⁶. W tym samym paragrafie wyjaśniono, że organy państwa będą otaczać opieką te osoby duchowne, które, sprawując swoje urzędy, będą wykazywać „postawę obywatelską i patriotyczną”³⁷. Natomiast wszyscy ci, którzy duchowne stanowiska będą wykorzystywać do postawy i działań nieprzyjaznych wobec państwa lub będą prowadzić działalność polityczną sprzeczną z obowiązującym prawem, muszą się liczyć z poważnymi konsekwencjami prawnymi. Wówczas organy państwa zobowiązane są nie dopuszczać do tego typu działań³⁸. Tak ogólnie zakreślone cele wydania dekretu dawały władzom komunistycznym możliwości bardzo szerokiej interpretacji, co skutkowało tym, że każde zachowanie osób duchownych mogły być i często były interpretowane jako postawa nieobywatelska, a działania ich uznawano za nieprzyjazne wobec Polski Rzeczypospolitej Ludowej.

³⁶ § 1, tamże.

³⁷ Tamże.

³⁸ Tamże.

Działania podejmowane przez Konferencję Episkopatu Polski po wejściu w życie dekretu

Na wydanie przez władze dekretu z dnia 9 lutego 1953 r. Episkopat Polski zareagował bardzo szybko. Biskup Zygmunt Choromański, sekretarz Episkopatu w dniu 16 lutego 1953 r. w rozmowie z Antonim Bidą, dyrektorem Urzędu do Spraw Wyznań zaprotestował przeciw nowym normom prawnym. Następnego dnia to samo uczynił kard. Stefan Wyszyński, Prymas Polski w czasie spotkania z Franciszkiem Mazurem, wicemarszałkiem Sejmu³⁹. Już w dniu 20 lutego 1953 r. obradowała Komisja Główna Episkopatu, która sformułowała *Wyjaśnienia*⁴⁰. Sekretarz Episkopatu w liście do biskupów stwierdził, że miały one „służyć jako wytyczne orientacyjne dla Ordynariuszów, ażeby można było jednolicie postępować”⁴¹. Kard. Stefan Wyszyński w dniu 23 lutego przesłał „Wyjaśnienia” Prezesowi Rady Ministrów i Franciszkowi Mazurowi, wicemarszałkowi Sejmu⁴². Na wstępie dokumentu biskupi stwierdzili, że „duchowne stanowisko kościelne” należy interpretować zgodnie z kan. 145 KPK z 1917 r. W Polsce, zdaniem Komisji Głównej Episkopatu, do tych stanowisk należało zaliczyć: arcybiskupów metropolitów, biskupów ordy-

³⁹ Pismo. Komisja Główna Episkopatu do B. Bieruta, Prezesa Rady Ministrów. Warszawa, 13-03-1953 (uwierzytelniona kopia). AKEP, sygn. I 10.

⁴⁰ Wyjaśnienia Komisji Głównej Episkopatu do Dekretu „O obsadzeniu duchownych stanowisk kościelnych”. Dekret z 9.II.1953 (Dz. U. Nr 10, poz. 32). Warszawa, 20-02-1953 (uwierzytelniona kopia). AKEP, sygn. I 10.

⁴¹ List. Bp Z. Choromański do Biskupów. Warszawa 23-02-1953 (uwierzytelniona kopia). AKEP, sygn. I 10.

⁴² Pismo. Kard. S. Wyszyński do Prezesa Rady Ministrów. Warszawa, 23-02-1953 (uwierzytelniona kopia). AKEP, sygn. I 10. Pismo. Kard. S. Wyszyński do F. Mazura. Warszawa, 23-02-1953 (uwierzytelniona kopia). AKEP, sygn. I 10.

nariuszy i sufraganów, wikariuszy generalnych, kanoników katedralnych, dziekanów i proboszczów. Natomiast nie można było do nich zaliczyć: wikariuszy; administratorów wakujących parafii; wikariuszy zastępujących proboszczów, którzy byli nieobecni albo nie mogli pełnić swych obowiązków; kapłanów i siostry zakonne, którzy nie zajmowali stanowisk kościelnych. Według biskupów, dekret nie dotyczył stanowisk w zakonach i zgromadzeniach zakonnych⁴³. W wyjaśnieniach, odnoszących się do poszczególnych artykułów dekretu, stwierdzono między innymi, że art. 2 dotyczy urzędów, a art. 3 personalnej obsady istniejących urzędów i stanowisk kościelnych⁴⁴. Na zakończenie zamieszczono *Uwagę*: „W razie rozbieżności między ordynariuszem i organami państwowymi w pojmowaniu przepisów niniejszego Dekretu, należy się odwołać zgodnie z art. 7 do Prezesa Rady Ministrów, a odpis odwołania przesłać do Sekretarza Episkopatu”⁴⁵.

W połowie marca 1953 r. Komisja Główna Episkopatu wystosowała pismo do Bolesława Bieruta, Prezesa Rady Ministrów, w którym podkreślono, że dekret jest sprzeczny z Porozumieniem z 1950 r., Konstytucją Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, a także, że ogranicza jurysdykcję kościelną Ojca Świętego i biskupów oraz wkracza w wewnętrzny ustrój Kościoła. Biskupi przyznali, że byli zaskoczeni wydaniem tego aktu prawnego, ale wyrazili wolę uzgodnienia treści rozporządzenia wykonawczego do dekretu, co jednak nie zostało uwzględnione przez władze państwowe. Członkowie Komisji Głównej Episkopatu przytoczyli w piśmie przykłady działań

⁴³ Wyjaśnienia Komisji Głównej Episkopatu do Dekretu „O obsadzaniu duchownych stanowisk kościelnych”. Dekret z 9.II.1953 (Dz. U. Nr 10, poz. 32). Warszawa, 20-02-1953 (uwierzytelniona kopia). AKEP, sygn. I 10, s. 1.

⁴⁴ Tamże, s. 2-3.

⁴⁵ Tamże, s. 3.

administracji państwowej sprzecznych z prawem. Urzędnicy często żądali ustąpienia kapłanów ze stanowisk kościelnych bez podania konkretnych przyczyn. Takie postępowanie, zdaniem biskupów, krzywdziło zainteresowanych kapłanów, dezorganizowało duszpasterstwo parafialne, wzniecało niepokój wewnętrzny i miało charakter antyhumanitarny oraz szkodziło polskiej racji stanu. Na zakończenie biskupi postulowali, aby Prezes Rady Ministrów wydał przewodniczącym wojewódzkich rad narodowych odpowiednie zarządzenie, uniemożliwiające niepożądane skutki realizowania postanowień dekretu⁴⁶. Następnego dnia Prymas Polski skierował pismo do Rady Państwa PRL w sprawie możliwości odwoływania się od decyzji organów administracji państwowej przy wykonywaniu postanowień dekretu z 9 lutego 1953 r. W odpowiedzi stwierdzono, że Rada Państwa w przedstawianych sprawach nie jest organem odwoławczym i nie posiada takich kompetencji⁴⁷.

W połowie kwietnia 1953 r. Komisja Główna Episkopatu ponownie zajmowała się kwestiami dotyczącymi dekretu Rady Państwa i wypracowała kolejne wytyczne, a sekretarz Episkopatu, pismem z dnia 15 kwietnia, powiadomił wszystkich biskupów o ich treści. Zalecano w nich, aby od decyzji administracyjnych podejmowanych na mocy dekretu w dalszym ciągu odwoływać się do Prezesa Rady Ministrów albo do Rady Państwa PRL. Zalecono też, aby – do czasu nadejścia odpowiedzi na wystosowane odwołania – proboszczowie nie opusz-

⁴⁶ Pismo. Komisja Główna Episkopatu do B. Bieruta, Prezesa Rady Ministrów. Warszawa, 13-03-1953 (uwierzytelniona kopia). AKEP, sygn. I 10. Pismo podpisało ośmiu biskupów, członków Komisji Głównej Episkopatu.

⁴⁷ Pismo. M. Rybicki, Sekretarz Rady Państwa do kard. S. Wyszyńskiego. Warszawa, 04-04-1953 (uwierzytelniony odpis). AKEP, sygn. I 10.

czali swych dotychczasowych miejsc pobytu. Zdaniem biskupów dekret nie dotyczył wikariuszy i zakonów⁴⁸.

Na podstawie przepisów dekretu z lutego 1953 r. prezydium rad narodowych często wydawały decyzję o usuwaniu księży z zajmowanych stanowisk. Jak wynika z pisma Józefa Siemka, zastępcy dyrektora Urzędu do Spraw Wyznań, z dnia 12 maja 1953 r., poszczególne kurie diecezjalne, stosując się do zaleceń Episkopatu, odwoływały się do Prezesa Rady Ministrów od niekorzystnych decyzji⁴⁹. Zastępca dyrektora Urzędu do Spraw Wyznań, informując sekretarza Episkopatu o takich zdarzeniach, stwierdził, że władze kościelne w poszczególnych przypadkach „nie skorzystały z możliwości dokonania zmian celem uzdrowienia stosunków”⁵⁰. Zdaniem wicedyrektora księża ci działali sprzecznie z duchem i literą Porozumienia, a także „zajmowali nieprzyjazne stanowisko wobec Państwa Ludowego i jego władz”⁵¹, dlatego nie zachodziły powody, aby uwzględnić odwołania od decyzji prezydium rad narodowych⁵². W odpowiedzi biskup Zygmunt Choromański nie przyjął wyjaśnień Urzędu do Spraw Wyznań, dostrzegając, że podane powody usuwania księży ze stanowisk nie są wymienione w dekreście Rady Państwa z lutego 1953 r., zaznaczył więc, że należałoby uznać te decyzje za bezprawne⁵³. Wicedyrektor Józef Siemek w bardzo krótkim, lakonicznym piśmie z dnia

⁴⁸ Pismo. Bp Z. Choromański do Biskupów. Warszawa, 15-04-1953 (Nr. 140) (uwierzytelniona kopia). AKEP, sygn. I 10.

⁴⁹ Chodziło o kurie w Częstochowie, Gorzowie Wielkopolskim, Krakowie, Łomży, Olsztynie i Przemyślu. Pismo. J. Siemek do bpa Z. Choromańskiego. Warszawa, 12-05-1953. AKEP, sygn. I 10.

⁵⁰ Tamże.

⁵¹ Tamże.

⁵² Tamże.

⁵³ Pismo. Bp Z. Choromański do Dyrektora Urzędu do Spraw Wyznań. Warszawa, 15-05-1953 (uwierzytelniony odpis). AKEP, sygn. I 10.

2 czerwca 1953 r. do biskupa Choromańskiego zawiadomił stronę kościelną, że następne odwołania od decyzji wojewódzkich rad narodowych kurii w Krakowie, Łomży, Opolu, Przemyślu, Siedlcach, Tarnowie i Warszawie nie zostały uwzględnione, a merytoryczne uzasadnienie decyzji jest identyczne jak w piśmie Urzędu do Spraw Wyznań z 13 maja 1953 r.⁵⁴

Prezes Rady Ministrów w maju 1953 r. wydał Zarządzenie Nr 61 w sprawie wykonania dekretu o obsadzaniu duchownych stanowisk kościelnych⁵⁵. W związku z tym wydarzeniem sekretarz Episkopatu w dniu 9 czerwca 1953 r. przesłał pismo do Rady Państwa PRL, w którym podkreślił, że wszystkie prośby Episkopatu, dotyczące wykonywania dekretu z 9 lutego 1953 r., zostały zignorowane przez władze państwowe, a opublikowane zarządzenie będzie jeszcze bardziej ograniczać wolność Kościoła i praktycznie uniemożliwi pracę duszpasterską. Chociaż był to akt wykonawczy do dekretu z lutego 1953 r., to, zdaniem sekretarza Episkopatu, „treść Zarządzenia świadczy, że jest ono rozszerzeniem przepisów Dekretu, mające na celu jeszcze większe ograniczenie wolności Kościoła”⁵⁶. Biskup podkreślił, że tak szerokie zdefiniowanie w § 2 zarządzenia „duchownych stanowisk kościelnych”⁵⁷ sprawia, że dekret staje się niewykonalny,

⁵⁴ Pismo. J. Siemek do bpa Z. Choromańskiego. Warszawa, 02-06-1953. AKEP, sygn. I 10. Wicedyrektor Siemek pomylił datę poprzedniego pisma Urzędu do Spraw Wyznań. Na piśmie widnieje data 12 maja 1953 r. Tamże. Por. Pismo. J. Siemek do bpa Z. Choromańskiego. Warszawa, 12-05-1953. AKEP, sygn. I 10.

⁵⁵ Zarządzenie Nr 61 Prezesa Rady Ministrów z dnia 5 maja 1953 r. w sprawie wykonania dekretu o obsadzaniu duchownych stanowisk kościelnych, w: M.P. 1953, Nr 43, poz. 522.

⁵⁶ Pismo. Bp Z. Choromański do Rady Państwa PRL. Warszawa, 09-06-1953 (uwierzytelniony odpis). AKEP, sygn. I 10.

⁵⁷ Zob. § 2, Zarządzenie Nr 61 Prezesa Rady Ministrów z dnia 5 maja 1953 r. w sprawie wykonania dekretu o obsadzaniu duchownych stanowisk kościelnych, w: M.P. 1953, Nr 43, poz. 522.

gdyż stanowiska kościelne „tymczasowe, pomocnicze, czy zastępcze, a tym bardziej czasowe powierzanie funkcji związanych z duchownym stanowiskiem, w rzeczywistości zdarzają się bardzo często, wymagają szybkich decyzji, a to ze względu na dobro dusz i zaradzeniu potrzebom duszpasterskim”⁵⁸. Następnie sekretarz Episkopatu zwrócił uwagę na to, że „żądanie władz państwowych usunięcia kogoś ze stanowiska kościelnego powinno być wysunięte na piśmie i umotywowane konkretnymi faktami, stwierdzającymi działalność sprzeczną z prawem i porządkiem publicznym”⁵⁹. Dalej biskup podkreślił, że jeśli zainteresowani nie będą znali zarzutów, to wówczas nie będą mogli wnieść odwołania, o którym mowa w § 13 zarządzenia⁶⁰. Poza tym użyte sformułowania „sprzeczne z prawem i porządkiem publicznym” oraz „nieprzychylnie ustosunkowany do Polski Ludowej” są zbyt ogólnikowe i nie dają możliwości argumentowania w odwołaniu od decyzji⁶¹. Sekretarz Episkopatu zaznaczył też, że Urząd do Spraw Wyznań decyduje o usunięciu ze stanowiska duchownego, a następnie jest instancją odwoławczą, co ewidentnie jest sprzeczne z ogólnymi zasadami prawa. Dalej sekretarz Episkopatu powołał się na pisma Urzędu z dnia 12 maja i 2 czerwca, stwierdzając, że „Urząd do Spraw Wyznań chce hurtem załatwiać odwołania”⁶². Biskup Choromański ponownie zwrócił się z prośbą o zwołanie posiedzenia Komisji Mieszanej, aby ta zajęła się wypracowaniem kompromisu⁶³. Także i w tym przypadku postulaty te zostały zignorowane.

⁵⁸ Pismo. Bp Z. Choromański do Rady Państwa PRL. Warszawa, 09-06-1953 (uwierzytelniony odpis). AKEP, sygn. I 10, s. 1-2.

⁵⁹ Tamże, s. 2.

⁶⁰ Tamże.

⁶¹ Tamże.

⁶² Tamże, s. 3.

⁶³ Tamże.

Represje władz państwowych związanych z dekretem Rady Państwa z dnia 9 lutego 1953 r. dotyczyły także biskupów ordynariuszy, sufraganów i administratorów apostolskich⁶⁴. W końcu września 1953 r. władze państwowe umieściły Prymasa Polski, kard. Stefana Wyszyńskiego w kolejnych miejscach odosobnienia, skąd powrócił dopiero w październiku 1956 r⁶⁵. Do dnia 22 października 1953 r. usunięto z urzędów: ordynariuszy – kard. Stefana Wyszyńskiego, metropolitę gnieźnieńskiego i warszawskiego; Stanisława Adamskiego, biskupa katowickiego, Czesława Kaczmarka, biskupa kieleckiego, ks. infuł. Wojciecha Zinka, ordynariusza w Olsztynie; biskupów sufraganów: Stanisława Rosponda, Juliusza Bieńka, Lucjana Bernackiego, Herberta Bednorza, Antoniego Baraniaka oraz administratorów apostolskich: arcybiskupa Eugeniusza Baziaka, administratora apostolskiego diecezji krakowskiej; ks. infuł. Karla Milika; ks. infuł. Andrzeja Wronkę; ks. infuł. Edmunda Nowickiego; ks. infuł. Bolesława Kominka; ks. infuł. Teodora Bensch⁶⁶.

W lipcu 1954 r. władze komunistyczne zamknęły Niższe Seminarium w Różanymstoku i usunęły stamtąd salezjanów i salezjanki. W tym samym miesiącu przesiedlono księży Marianów z Bielan w Warszawie do Gietrzwałdu i podjęto akcję przesiedleńczą zakonnic na Dolnym i Górnym Śląsku oraz na Opolszczyźnie, przenosząc siostry zakonne do miejscowości: Otorowo, Kobylin, Gostynin, Stadniki, Staniątka, Dębowa

⁶⁴ Lista usuniętych Ordynariuszy, Sufraganów i Administratorów Apostolskich. Warszawa, 22-10-1953. AKEP, sygn. I 10.

⁶⁵ Uchwały Konferencji Plenarnych Episkopatu Polski 1946–1989. Teksty uchwał Konferencji Plenarnych Episkopatu według działów. AKEP, sygn. I 0130/III, poz. III 18/13, III 18/16.

⁶⁶ Lista usuniętych Ordynariuszy, Sufraganów i Administratorów Apostolskich. Warszawa, 22-10-1953. AKEP, sygn. I 10.

Łąka⁶⁷. W sierpniu tego samego roku likwidowano w całej Polsce bursy i internaty prowadzone przez zakony. Zakazano też angażowania nowych siostr zakonnych do pracy parafialnej i zakładania nowych punktów katechetycznych, z wyjątkiem kościołów i kaplic⁶⁸.

W latach 1954-1956 biskup Choromański w imieniu Episkopatu Polski wielokrotnie podejmował interwencje u dyrektora Urzędu do Spraw Wyznań, wskazując, że urzędnicy państwowi, wykonując dekret Rady Państwa z dnia 9 lutego 1953 r., nagminnie łamią obowiązujące prawo. Sekretarz Episkopatu w piśmie z dnia 19 marca 1954 r. stwierdził, że praktyka stosowania przepisów dekretu i zarządzenia, które odnoszą się do obsadzania stanowisk duchownych, „wykazuje dowolność stosowania się do przepisów w nich zawartych”⁶⁹. Biskup podkreślił, że bezprawne jest wysuwanie przez prezydium wojewódzkich rad narodowych kandydatów na stanowiska kościelne z pominięciem osób wyznaczanych przez kurie biskupie, czemu Episkopat Polski z całą stanowczością sprzeciwia się i żąda zaprzestania takich praktyk⁷⁰. Biskup Choromański zaznaczył, że *Instrukcja* wydana przez Ministra – Szefa Urzędu Rady Państwa, w dniu 9 października 1953 r. miała zapobiegać niewłaściwym praktykom. Według tego dokumentu prezydium wojewódzkich rad narodowych zobowiązane zostały do

⁶⁷ Uchwały Konferencji Plenarnych Episkopatu Polski 1946–1989. Teksty uchwał Konferencji Plenarnych Episkopatu według działów. AKEP, sygn. I 0130/III, poz. III 18/14.

⁶⁸ Uchwały Konferencji Plenarnych Episkopatu Polski 1946–1989. Teksty uchwał Konferencji Plenarnych Episkopatu według działów. AKEP, sygn. I 0130/III, s. III 18/15.

⁶⁹ Pismo. Bp Z. Choromański do dyrektora Urzędu do Spraw Wyznań. Warszawa, 19-03-1954 (Nr. 300) (uwierzytelniony odpis). AKEP, sygn. I 10.

⁷⁰ Tamże, s. 1.

należytego ustalania i sprawdzania okoliczności, które uzasadniałyby zastosowanie art. 6 dekretu z lutego 1953 r. Zalecano w instrukcji, aby zastosowanie procedury przewidzianej w art. 6 dekretu poprzedzono skierowaniem w stosunku do danego duchownego ostrzeżenia, w którym byłyby wyszczególnione zarzuty⁷¹. Sekretarz Episkopatu, wymieniając główne punkty instrukcji, stwierdził, że postępowanie organów państwa, które wykonują przepisy dekretu z lutego 1953 r. jest sprzeczne z wytycznymi zawartymi w instrukcji. Skutkiem takiego postępowania władz państwowych jest nieobsadzanie przez wiele miesięcy duchownych stanowisk kościelnych. Pismo skierowane do dyrektora Urzędu do Spraw Wyznań kończyło się apelem, aby „tym niedopuszczalnym praktykom położyć kres”⁷². W drugim liście (datowanym w tym samym dniu) skierowanym do dyrektora Urzędu do Spraw Wyznań biskup Choromański przytoczył konkretne przykłady niezgodnego z obowiązującym prawem postępowania urzędników państwowych⁷³. W połowie lutego 1955 r. sekretarz Episkopatu ponownie zwrócił się pismem do Jana Izydorzycyka, ówczesnego dyrektora Urzędu do Spraw Wyznań, wymieniając i obszernie opisując sprzeczne z prawem postępowania organów państwowych, które egzekwowały przepisy dekretu z dnia 9 lutego 1953 r. o obsadzaniu duchownych stanowisk kościelnych⁷⁴.

Protesty i apele Episkopatu Polski w związku z bezprawnymi działaniami administracji państwowej nie przynosiły żadnych efektów. Biskup Choromański w kwietniu 1955 r., wyko-

⁷¹ Tamże, s. 1-2.

⁷² Tamże, s. 2.

⁷³ Pismo. Bp Z. Choromański do dyrektora Urzędu do Spraw Wyznań. Warszawa, 19-03-1954 (Nr. 301) (uwierzytelniony odpis). AKEP, sygn. I 10.

⁷⁴ Pismo. Bp Z. Choromański do dyrektora Urzędu do Spraw Wyznań. Warszawa, 15-02-1955 (Nr 210) (uwierzytelniony odpis). AKEP, sygn. I 10.

nując postanowienie Komisji Głównej Episkopatu, skierował list do wszystkich ordynariuszy, w którym zawarł wytyczne, których należało przestrzegać w kontaktach z władzami państwowymi. Wszelkie wezwania na rozmowy powinno być przedstawiane na piśmie i zawierać prezentację sprawy i charakteru wezwania. Wykonanie art. 6 dekretu Rady Państwa z lutego 1953 r. w zasadzie powinno być poprzedzone ostrzeżeniem, a żądania powinny być przedstawione na piśmie i odpowiednio umotywowane. Biskup podkreślił w wytycznych, że należy korzystać z prawa do odwołania zgodnie z § 13 Zarządzenia Nr 61 Prezesa Rady Ministrów z dnia 5 maja 1953 r. w sprawie wykonania dekretu o obsadzaniu duchownych stanowisk kościelnych. Odpisy odwołania i odpowiedzi władz należało przysyłać do Sekretariatu Episkopatu⁷⁵.

W *Pro memoria do Dekretu z dnia 9 lutego 1953 r.* z dnia 9 sierpnia 1955 r., które zostało wręczone premierowi Józefowi Cyrankiewiczowi przez ówczesnego przewodniczącego Episkopatu Polski, biskupa Michała Klepacza, stwierdzono, że Episkopat wielokrotnie podkreślał, iż dekret Rady Państwa ogranicza wolności Kościoła katolickiego w Polsce. Zaznaczono też, że chociaż Minister – Szef Urzędu Rady Ministrów, wydał *Instrukcję* w sprawie stosowanego trybu przy wykonywaniu dekretu, to przepisy te w zasadzie nie były stosowane w praktyce. Biskupi zasugerowali w powyższym dokumencie znowelizowanie dekretu, uwzględniające wymagania strony kościelnej. Postulowano także przyjęcie procedury, w której władze kościelne, przed dokonaniem nominacji proboszczowskiej, zgłaszałyby kandydata do prezydium wojewódzkiej rady narodowej i po upływie 30 dni, gdy nie byłoby sprzeciwu ze

⁷⁵ List. Bp Z. Choromański do wszystkich Ordynariuszy. Warszawa, 19-04-1955 (uwierzytelniony odpis). AKEP, sygn. I 10.

strony władz, dokonywałyby nominacji. Praktyka ta dotyczyłaby nominacji proboszczowskiej, a wyłączone z niej byłyby nominacje wikariuszowskie. Zdaniem biskupów, w celu omówienia wszystkich spraw, należałoby powołać komisję złożoną z przedstawicieli Rządu i Episkopatu⁷⁶. W tym samym miesiącu, biskup Zygmunt Choromański wręczył pięć postulatów Marianowi Zyganowskiemu, ówczesnemu dyrektorowi Urzędu do Spraw Wyznań, w których powtórzono poprzednio wysuwane żądania i apele strony kościelnej w sprawie wykonywania dekretu z lutego 1953 r.⁷⁷

Na początku stycznia 1956 r. sekretarz Episkopatu ponownie zwrócił się do dyrektora Urzędu do Spraw Wyznań, powołując się na *Pro memoria* z dnia 9 sierpnia i postulaty z 25 sierpnia 1955 r., i stwierdził, że „upływają długie miesiące, a sytuacja w wykonywaniu Dekretu się nie polepszyła,

⁷⁶ Pro memoria do Dekretu z dnia 9 lutego 1953 r. Warszawa, 09-08-1955 (uwierzytelniony odpis). AKEP, sygn. I 10. Dokument ten osobiście wręczył biskup Klepacz premierowi Cyrankiewiczowi w dniu 9 sierpnia 1955 r.

⁷⁷ Postulaty w sprawie Dekretu. Warszawa, 25-08-1955 (uwierzytelniony odpis). AKEP, sygn. I 10. Oto treść tego dokumentu: „1) Powody niezatwierdzania muszą być ściśle sprecyzowane, zgodnie z Dekretem i Instrukcją; nie mogą być ogólnikowe, by zainteresowany mógł się bronić. 2) O ilości wikariuszów na danej parafii nie mogą decydować referenci wyznaniowi – jedynie Kurie są kompetentne do decydowania, biorąc pod uwagę potrzeby duszpasterskie. 3) Zarządzenia władz winny być podawane na piśmie i nie wykraczać poza ramy Dekretu. W szczególności zarządzenia te nie mogą dotyczyć administrowania sakramentów i nabożeństw liturgicznych. Zarządzenia referatów wyznaniowych nie mogą w niczym ograniczać praw obywatelskich kapłanów zagwarantowanych wszystkim obywatelom przez Konstytucję P.Rz.L. 4) Po upływie terminu (jeden miesiąc) brak odpowiedzi należy uważać za wyrażenie zgody. 5) Instancją odwoławczą od Urzędu do Spraw Wyznań jest Prezes Rady Ministrów”. Tamże.

wręcz przeciwnie, coraz bardziej zupełnie samowolnie przez Prezydium W.R.N. zakres Dekretu jest rozszerzany, terminy nie są zachowywane i ma się wrażenie, że czyni się wszystko, by administrację kościelną zupełnie sparaliżować i zdeorganizować⁷⁸. W dalszej części pisma biskup przedstawił pięć przykładów działań sprzecznych z prawem⁷⁹.

Mimo powtarzających się postulatów strony kościelnej⁸⁰, władze państwowe nadal realizowały swoją represyjną politykę wobec Kościoła katolickiego w Polsce. Dopiero na posiedzeniu Komisji Wspólnej w dniu 27 listopada 1956 r. zdecydowano, że dekret z 9 lutego 1953 r. zostanie zmieniony⁸¹, w efekcie czego Rada Państwa w dniu 31 grudnia 1956 r. wydała nowe uregulowania⁸².

Zakończenie

Jesienią 1952 r. władze państwowe wydalily z terenu województwa katowickiego biskupa Stanisława Adamskiego i biskupa Juliusza Bieńka oraz uwięziły biskupa Herberta Bednorza. Episkopat Polski bardzo szybko wykazał bezprawność tych działań. Wówczas władze komunistyczne zdały sobie

⁷⁸ Pismo. Bp Z. Choromański do M. Zyganowskiego, dyrektora Urzędu do Spraw Wyznań. Warszawa, 04-01-1956 (Nr 20) (uwierzytelniony odpis). AKEP, sygn. I 10, s. 1.

⁷⁹ Tamże, s. 1-2.

⁸⁰ Zob. Pismo. Bp Z. Choromański do M. Zyganowskiego, dyrektora Urzędu do Spraw Wyznań. Warszawa, 03-08-1956 (Nr 1010) (uwierzytelniony odpis). AKEP, sygn. I 10.

⁸¹ Notatka Sekretariatu. Warszawa, 27-11-1956. AKEP, sygn. I 10.

⁸² Dekret Rady Państwa z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych, w: Dz. U. 1957, Nr 1, poz. 6.

sprawę, że nie posiadają wygodnego dla siebie instrumentu prawnego, który umożliwiałby ściśle kontrolowanie osób duchownych, a tym samym ograniczenie wpływu Kościoła katolickiego na społeczeństwo polskie. Wówczas, jak się wydaje w trybie pilnym, postanowiono zredagować akt prawny, który regulowałby zagadnienia dotyczące obsadzania stanowisk kościelnych. W ten sposób władze mogły ściślej kontrować osoby duchowne. W konsekwencji Rada Państwa Polskiej Rzeczpospolitej Ludowej wydała dekret z dnia 9 lutego 1953 r. o obsadzaniu duchownych stanowisk kościelnych, a w maju tego samego roku Prezes Rady Ministrów opublikował do niego przepisy wykonawcze. Ogólne sformułowania dekretu umożliwiały władzom komunistycznym zakwalifikowanie praktycznie każdego postępowania osób duchownych jako sprzecznego z obowiązującymi przepisami prawa.

Episkopat Polski był zaskoczony nowymi przepisami i niezwłocznie podjął interwencje u władz państwowych, słusznie sądząc, że wydane akty prawne posłużą do stosowania represji wobec osób duchownych. W czasie obowiązywania dekretu Rady Państwa z lutego 1953 r. biskupi wielokrotnie ponawiali swoje protesty i, posługując się przykładami, wykazywali, że urzędnicy państwowi, wykonując postanowienia dekretu, bardzo często łamali obowiązujące prawo. Apele i petycje Episkopatu kierowane do różnych organów władzy państwowej nie odniosły żadnego skutku, a dekret Rady Państwa z dnia 9 lutego 1953 r. przez cztery lata był narzędziem represji w stosunku do osób duchownych zajmujących różne stanowiska w strukturach Kościoła katolickiego w Polsce.

Summary

The article describes Polish Episcopal Conference's action taken in connection with the Decree of the State Council of the People's Republic of Poland of 9 February 1953 on appointing to clerical positions in the Church.